

Het Nederlands op de BES-eilanden EEN VREEMDE TAAI

In haar artikel in het maartnummer van *Levende Talen Magazine* vroeg Meike Berben zich af of Nederlands een vreemde taal is op de BES-eilanden. Marion Snetselaar, directeur van het Curaçaose TaalConsult, wil toch enkele kritische kanttekeningen zetten bij Berbens artikel en pleit daarbij voor een genuanceerder perspectief op de taalkwestie in de voormalige Nederlandse Antillen.

MARION SNETSELAAR

Meike Berben heeft voor haar onderzoek naar het beheersingsniveau Nederlands op Bonaire, Sint Eustatius en Saba (de zogenaamde BES-eilanden) onlangs de Peter Smits-scriptieprijs ontvangen. Naar aanleiding daarvan publiceerde zij in *Levende Talen Magazine* van maart 2012 het artikel 'Het Nederlands op de BES-eilanden: een "vreemde taal"?'. Zonder af te willen doen aan de bijdrage die haar onderzoek levert aan het (taal)onderwijs op de BES-eilanden, wil ik toch enkele kritische kanttekeningen plaatsen bij het artikel.

Rode draad in het artikel is de vraag of Nederlands een vreemde taal is op de BES-eilanden. Hoe Berben dit begrip definieert, is mij echter niet geheel en al duidelijk. Waarom staat in de titel 'vreemde taal' tussen aanhalingstekens en waarom een vraagteken aan het einde? Moet er worden getwijfeld aan de

vreemdetaalstatus van het Nederlands op de BES-eilanden? Het lijkt me dat de taalverwervingsstheorie daar tamelijk eenduidig over is. Een vreemde taal leer je nadat je je moedertaal hebt verworven, in een omgeving waarin die taal geen algemene omgangstaal is. Dat gebeurt meestal uitsluitend op school en er is geen of nauwelijks sprake van buitenschoolse bekrachtiging. Een tweede taal daarentegen leer je in een omgeving waarin die taal ook de algemene omgangstaal is. Je verwerft hem 'op straat' en leert hem op school. Sabaanse leerlingen leren het Nederlands dus geenszins 'als tweede taal', zoals even verderop staat, in ieder geval niet zolang ze op Saba woonachtig zijn.

Berben lijkt echter uit te gaan van de misvatting dat het beheersingsniveau bepalend is voor het al dan niet een vreemde taal zijn. Men leze de slotzinnen van de lead, die later in haar betoog weerklinken: uit het feit

Jongeren op Bonaire. Foto: Bart Landheer

dat de leerlingen op Curaçao hogere scores hebben behaald dan de leerlingen op de BES-eilanden wordt de conclusie getrokken dat het Nederlands voor de leerlingen op de BES-eilanden 'wel degelijk een vreemde taal is'. Hiermee impliceert de onderzoekster ook nog eens dat het Nederlands voor de Curaçaose leerlingen geen vreemde taal is. Overigens betrof het in het onderzoek op Curaçao alleen havo- en vwo-leerlingen en dan is het niet zo verwonderlijk dat daar hoger is gescoord (Geelen, 2010).

Aan het slot spreekt Berben de hoop uit dat 'het Nederlands voor de leerlingen op de BES-eilanden in de toekomst hopelijk niet langer een vreemde taal is'. Gebruikt zij hier 'vreemde taal' in overdrachtelijke en niet in wetenschappelijke zin? Want hoeveel goed werk ook wordt verricht, hoe hoog het niveau van het Nederlands ook moge worden, het blijft voor de autochtone BES-leerling een vreemde taal, behalve wanneer

deze leerling naar Nederland vertrekt en daar in een tweedetaalsituatie belandt.

Ambitie en haalbaarheid

Kunnen we het bovenstaande nog afdoen als een academische discussie zonder al te veel gevolgen voor de onderwijspraktijk, de aannames over het gewenste taalbeheersingsniveau Nederlands zijn dat niet. Bij de bepaling van de streefniveaus Nederlands volgt Berben Janssens en Ten Brinke (2009) en eist daarmee van een deel van de vsbo-leerlingen een hoger niveau Nederlands (vreemde taal) dan wordt verwacht van de vergelijkbare groep vmbo-leerlingen in Nederland (moedertaal of tweede taal) (zie tabel 1). Ook wordt er niet gedifferentieerd tussen de vaardigheden lezen, luisteren, gesprekken voeren, spreken en schrijven; blijkbaar moeten deze op hetzelfde niveau worden beheerst.

streefniveau Nederlands voor BES-leerlingen volgens Berben (2012) / Janssens en Ten Brinke (2009)		referentieniveaus Nederlands voor leerlingen in Nederland volgens Meijerink (2009)		referentieniveaus mbo-opleidingen (generieke eisen)	
vsbo-pbl	B1	vmbo-bb	2F (B1)	niveau 1, 2 en 3	2F (B1)
vsbo-pkl	B2	vmbo-kb	2F (B1)	niveau 4	3F (B2)
vsbo-tkl	B2	vmbo-gl/tl	3F (B2)		

Tabel 1. Vergelijking beheersingsniveaus Nederlands

Even verder: 'Bovendien is beheersing op het B-niveau een voorwaarde om toegelaten te worden tot het mbo en hbo in Nederland.' Dat kan wel wat genuanceerder lijkt me. B-niveau is wel heel breed. Wordt B1 (+) of B2 (+) bedoeld? B2 is vereist voor hbo-opleidingen, voor mbo is B1 als instapniveau voldoende. Overigens haalt het leesvaardigheidsniveau van veel instromende mbo'ers in Nederland, voor wie Nederlands moedertaal danwel tweede taal is, niet eens B1, getuige het (door Berben aangehaalde) onderzoek van Heij, Haitjema en Lam (2008): 'Als we kijken naar de totale onderzoeksgroep betekent dit dat één op de vijf leerlingen bij aanvang van een MBO-opleiding het A2 niveau nog niet beheerst.' En dat gold voor de instroom op alle vier de niveaus.

Mbo-studenten in Nederland moeten aan het eind van hun opleiding, ongeacht de kwalificatie-eisen, minimaal taalniveau B1 (kwalificatieniveau 1-2-3) ofwel taalniveau B2 (kwalificatieniveau 3 voor lees-

vaardigheid beheersen). Nu blijkt 32 procent van de havisten in Nederland niveau B2 voor leesvaardigheid niet te behalen aan het einde van de havo-opleiding. Van den Biggelaar, Kerkhof en Heij (2009) stellen dat het dus niet realistisch is te eisen dat op niveau 3 en 4 uitstromende mbo'ers allemaal taalniveau B2 behalen. En dan zou voor vsbo-pkl-leerlingen op Bonaire en Sint Eustatius B2 het streefniveau moeten zijn? Ook ik leg de lat graag hoog, maar we moeten de zaken wel in de juiste verhoudingen blijven zien. Voldoende taalvaardigheid is zeker belangrijk, maar daarbij is het wel zaak een reële visie op taalvaardigheid te hebben en rekening te houden met de doelgroep en de lokale (taal)situatie. Ambitie en haalbaarheid kunnen niet te ver uit elkaar liggen. Ook in Nederland vragen sommigen zich af of B2 als uitstroomniveau voor mbo-leerlingen wel altijd en overal noodzakelijk is (Heij, 2009; Snel, 2008).

TALLEN	CURAÇAO		BONAIRE	SABA	ST. EUSTATIUS	ST. MAARTEN
	2011	2001	2001	2001	2001	2001
Papiaments	78,6	80,3	72,3	0,5	1,6	2,3
Nederlands	9,4	9,3	10,4	2,0	4,3	4,2
Engels	3,5	3,5	4,0	89,0	84,1	64,3
Spaans	6,0	4,6	11,4	4,4	5,5	14,8
overige/onbekend	2,4	2,3	1,8	4,2	4,4	14,3

Tabel 2. Meest gesproken talen in het huishouden (in procenten)¹

INSTRUCTIETALEN

Ten aanzien van de instructietaalen die in het door de overheid bekostigde onderwijs worden gehanteerd, zijn geen (duidelijke) cijfers voorhanden en laat de praktijk bovendien vaak een ander beeld zien dan wat officieel is vastgelegd.

Op Curaçao ligt sinds de *Onderwijswetgeving 2009* de keuze voor de instructietaal (Papiaments, Nederlands of een combinatie van beide) bij het bevoegd gezag (de schoolbesturen). In het Curaçaose funderend onderwijs komen drie taalprofielen voor. Goedhart (2009) geeft het volgende overzicht: twaalf scholen met Papiaments als instructietaal, vijf met Nederlands, dertien scholen met een late-exit en twintig scholen met een early-exit tweetalig model. In het voortgezet onderwijs (vsbo en havo/vwo) is de instructietaal meestal 'officieel' Nederlands (op één Papiamentstalige vsbo-school na), maar wordt in de praktijk in de mondelinge instructie ook Papiaments gebruikt. In het sbo wordt in niveau 1- en 2-opleidingen veelal het Papiaments in de mondelinge instructie gebruikt; in niveau 3- en 4-opleidingen is de instructietaal Nederlands, maar wordt geregeld teruggerepen op het Papiaments. De schriftelijke leer-middelen in het voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs zijn overwegend in het Nederlands.

Op Sint Maarten kunnen Engels, Nederlands of een combinatie van beide in de instructie worden gehanteerd. Het funderend onderwijs daar telt twee Nederlandstalige scholen; de overige zijn Engelstalig (Andersson Elffers Felix, 2011). Ook daar wijkt de praktijk geregeld af van het officiële beeld.

In het voortgezet onderwijs op de BES-eilanden gelden sinds 1 augustus 2011 de Caribisch-Nederlandse Onderwijswetten: in het funderend onderwijs 'wordt uitgegaan van twee talen die een gelijkwaardige status hebben' en is de keuze van de instructietaal (Papiaments of Nederlands) vrij. De instructietaal in het vo op Bonaire en Sint Eustatius is Nederlands, met dien verstande dat 'het in de praktijk is toegestaan dat een leraar, als dat nodig is, gebruikmaakt van het Papiaments (Bonaire) of Engels (Sint Eustatius) voor aanvullende toelichting'. Mbo-scholen kunnen ervoor kiezen om mbo 1 en mbo 2 in het Papiaments (Bonaire) of Engels (Sint Eustatius) aan te bieden. Op Bonaire is gekozen voor het Papiaments als instructietaal op niveau 1 en voor het Nederlands als instructietaal op niveau 2. Op Saba ten slotte is binnen alle onderwijs-niveaus de instructietaal Engels en is Nederlands een verplicht vak (<www.rijksdienstcn.com/pagina/15/onderwijs.html>). Het is echter meer dan aannemelijk dat de praktijk geregeld een ander beeld vertoont dan hetgeen officieel is vastgelegd.

Voldoende taalvaardigheid is zeker belangrijk, maar daarbij is het wel zaak een reële visie op taalvaardigheid te hebben en rekening te houden met de doelgroep en de lokale (taal)situatie

Nederlands als 'killer language'?

Daar komt nog bij dat wel duidelijk moet zijn over welke taal we nu eigenlijk praten. Voor Berben zijn de begrippen taalvaardigheid, taalbeheersing en taalachterstand blijkbaar synoniem met taalvaardigheid, taalbeheersing en taalachterstand *Nederlands*, niet ongebruikelijk wanneer men vergeet de Nederlandse bril even af te zetten. Wordt met betrekking tot Saba tenminste nog melding gemaakt van het Engels, het Papiaments (de moedertaal van het grootste gedeelte van de Bonaireaanse bevolking) wordt niet eenmaal genoemd (zie tabel 2). Nu was het onderzoek niet gericht op taalvaardigheid in de moedertaal, maar je verwacht toch ergens enige aandacht voor het feit dat het grootste gedeelte van de Bonaireaanse (en Statiaanse) bevolking een andere moedertaal heeft dan de instructietaal in het onderwijs.

Helaas, in de verklaringen die Berben aanvoert voor het lage beheersingsniveau van het Nederlands, is de moedertaal en onderwijs daarin de grote afwezige. Is er niet aan gedacht dat onvoldoende beheersing van de moedertaal en van schoolse taalvaardigheid in die taal ook een rol zou kunnen spelen? Dat het onderwijs van die moedertaal weleens tekort zou kunnen schieten, met alle gevolgen (ook voor het Nederlands) van dien?

Ten aanzien van de aanbevelingen die Berben doet, is eveneens een kritische blik op zijn plaats. 'Ook blijkt het belangrijk dat er in de thuissituatie aandacht is voor de Nederlandse taal. Bijeenkomsten voor ouders kunnen ertoe leiden dat ouders hun taalvaardigheid

[bedoeld wordt het Nederlands, neem ik aan, MS] verbeteren ...' Een positieve attitude van ouders ten aanzien van het leren van vreemde talen is uiteraard belangrijk. Of dat betekent dat zij zelf die talen thuis moeten gaan spreken, is iets anders. Of begrijp ik het verkeerd wanneer ik hierin lees dat Berben de ouders adviseert thuis maar Nederlands met hun kinderen te gaan spreken? Is dát het advies dat allochtone ouders in Nederland tegenwoordig krijgen? Heeft internationaal onderzoek niet uitgewezen dat dit averechts werkt en dat onvoldoende ondersteuning van de moedertaal en geforceerd opdringen van de vreemde taal er vaak toe leidt dat het kind wel twee talen beheerst, maar beide op een (te) laag niveau?

In plaats van te bekijken hoe het onderwijs het beste kan omgaan met een maatschappelijke realiteit waarin de onderwijstaal niet overeenkomt met de moedertaal van het grootste gedeelte van de bevolking, wordt de zaak hier omgedraaid en wordt van ouders gevraagd thuis Nederlands te spreken in plaats van hun eigen taal. Dit druist in tegen het beleid van de Raad van Europa ten aanzien van regionale en minderheidstalen in Europa. Moet het *European Charter for Regional or Minority Languages* (Council of Europe, 1992), dat voor de lidstaten als basis dient voor nationale wetgeving op dit terrein en dat in 1996 door Nederland is geratificeerd en in maart 1998 in werking is getreden, niet ook voor Papiaments en Engels op de BES-eilanden gelden? Of is het de bedoeling dat het Nederlands in alle domeinen de rol van de moedertaal gaat overnemen en uiteindelijk als een soort 'killer language'² die moedertaal opslokt?

Linguïstisch imperialisme

In de *Onderwijsagenda* voor de BES-eilanden (ministerie van Onderwijs, 2011) lees ik dat 'een leerling in Caribisch Nederland dezelfde kwaliteit onderwijs [verdient] als een leerling in Europees Nederland' en 'dat [het] daarbij van groot belang [is] om rekening te houden met de Caribische context'. Tot die context behoort mijns inziens ook de complexe taalsituatie in de BES. Daarbij past geen onderwijs Nederlands ten koste van moedertaalonderwijs. Het is dan ook te hopen dat (lokale) onderwijsbeleidsmakers en -uitvoerders op de BES-eilanden de voorgestelde streefniveaus en andere adviezen niet klakkeloos hebben overgenomen of gaan overnemen en dat daadwerkelijk rekening wordt gehouden met de lokale context en de zorgen die inmiddels zijn geuit (Van Bijsterveldt, 2011). Dat komt tot dusver echter onvoldoende tot uiting; men leze ook

de recentelijk vastgestelde inspectierapporten van het onderwijs op Bonaire, waar vrijwel geen aandacht is voor de kwaliteit van het moedertaalonderwijs en waar met 'taalvaardigheid' vaak stilzwijgend wordt bedoeld op taalvaardigheid Nederlands, waar dan vervolgens maar al te gretig de Nederlandse maat naast wordt gelegd.

Het is te hopen dat er met de sectie Papiaments, die Levende Talen sinds kort rijker is, een tegenwicht wordt geboden aan dergelijke vormen van linguïstisch imperialisme en dat er ruimte komt voor een Caribisch én genuanceerder perspectief op de taalkwestie in de voormalige Nederlandse Antillen. ■

NOTEN

1. Cijfers ontleend aan de *Census 2001* en voor Curaçao tevens aan de *Census 2011* op <www.cbs.cw>. Voor de overige eilanden zijn nog geen recentere cijfers beschikbaar. De Rijksdienst Caribisch Nederlands vermeldt d.d. 8 juni 2012 op haar website dat 75 procent van de bevolking van Bonaire thuis Papiaments spreekt (<www.rijksdienstcn.com/pagina/228/werkomgeving.html>). Het percentage van 14,3 in de categorie 'overige/onbekend' is voor Sint Maarten relatief hoog, omdat daarin 10 procent voor Frans-Creole is vervat.
2. Het begrip 'killer language' is afkomstig van T. Skutnabb-Kangas.

LITERATUUR

- Andersson Elffers Felix. (2011). *Onderwijs en Jongeren Samenwerkingsprogramma (OJSP): Onderzoeksrapportage midterm evaluatie OJSP 2008-2012 Curaçao en Sint Maarten*. Utrecht: Auteurs.
- Berben, M. (2012). Het Nederlands op de BES-eilanden: Een 'vreemde taal'?! *Levende Talen Magazine*, 99(2), 24–28.
- Biggelaar, M. van den, Kerkhof, R. & Heij, K. (2009). *Taalniveau in havo en VWO. Ambities versus werkelijkheid ...?* Bureau ICE.
- Bijsterveldt-Vliegenthart, M. van. (2011, 15 april). *Aanbiedingsbrief bij de onderwijsagenda Caribisch deel Koninkrijk*. Den Haag.
- Council of Europe. (1992). *European Charter for Regional or Minority Languages* (European Treaty Series, No. 148). Straatsburg: Auteurs.
- Geelen, A. (2010). *Leesvaardigheid op Curaçao: Onderzoek naar het niveau van leesvaardigheid van havo- en vwo-leerlingen in de eindexamenklas*. Culemborg: Bureau ICE.
- Goedhart, E. (2009). *The role of mother tongue education in public primary schools on Curaçao*. Geciteerd in Kibbelaar, J. (2012). *De rol van taal in het Curaçaose onderwijs: Een verkenning van kansen en knelpunten* (Scriptie duale master NT2). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Heij, K. (2009). *Taalachterstand aanpakken: Wat willen we, wat kunnen we en wat doen we*. Profiel: Vakblad Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie, 7.
- Heij, K., Haitjema, T. & Lam, J. F. (2008). *Taalniveau in het MBO*. Culemborg: Bureau ICE.
- Inspectie van het Onderwijs. (2012). *Rapport van bevindingen: Kwaliteitsonderzoek primair onderwijs en voortgezet onderwijs*. Utrecht: Auteurs.
- Meijerink, H. P. (2009). *Het referentiekader taal en rekenen: De referentieniveaus*. Enschede: Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen.
- Ministerie van Onderwijs. (2011). *Onderwijsagenda 2011*. Den Haag: Auteurs.
- Snel, T. (2008). *Moet iedereen alles begrijpen? Enorme taalachterstand MBO'ers is niet in te halen*. Profiel: Vakblad Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie, 1.

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteerden de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

Max Kohn, de hoofdfiguur in de nieuwe roman *VSV* (De Bezige Bij, 464 blz.) van **Leon de Winter**, is een zware crimineel met een slopende hartziekte. Op een dag ontwaakt hij in een ziekenhuisbed met een donorhart. Het blijkt het hart te zijn van een priester. Max besluit de goede werken van de priester voort te zetten en ziet zijn kans schoon als een groepje jonge geradicaliseerde Marokkanen basisschool VSV in Amsterdam-Zuid binnendringt. De moslimfundamentalisten eisen de vrijlating van Mohammed Bouyeri, de moordenaar van Theo van Gogh. *VSV* is een verhaal over vriendschap en verraad, over trouw aan een ideaal en trouw aan jezelf, over het kwade en het goede. En een verhaal waarin feit en fictie door elkaar lopen.

Vier jaar na het verschijnen van haar roman *Over de liefde*, die werd bekroond met de AKO Literatuurprijs, de F. Bordewijk-prijs en de Opzij Literatuurprijs, zou **Doeschka Meijzing** een nieuwe verhalenbundel publiceren. Helaas kwam het

daar bij leven niet van; zij overleed eind januari 2012. De verhalen die zij speciaal voor deze bundel schreef, zijn postuum toegevoegd aan haar eerdere verhalen en nu met elkaar uitgebracht in *Het kauwgomkind* (Querido, 224 blz.).

De roman *Goud* (Prometheus, 352 blz.) van de Engelse schrijver **Chris Cleave** vertelt het verhaal van Kate Argall en Zoe Castle, wielrenners op de baan, die al zolang ze elkaar kennen elkaars beste vriendinnen zijn – en elkaars grootste rivalen. Ze hebben in hun sportieve carrière lief en leed met elkaar gedeeld, hebben van elkaar gewonnen en verloren, hebben elkaar verraden en vergeven. Nu, aan de vooravond van de Olympische Spelen van 2012 in Londen, staan ze, samen met hun beider coach Tom en met Sophie, de achtjarige, ernstig zieke dochter van de Argalls, voor hun grootste uitdaging. Wat ben je bereid op te offeren voor je beste vriend, als dat betekent dat je het allerbelangrijkste in je leven moet opgeven?

Zeven jaar geleden verscheen *Schoon in elk oog is wat het bemint*, een verzameling liefdesgedichten, als eerste deel in de veeldelige Arabische Bibliotheek. In deze reeks maakt de Nederlandse auteur **Hafid Bouazza** klassieke Arabische literatuur van door hem bewonderde schrijvers voor een breed publiek toegankelijk in hedendaagse vertalingen. *Niets dan zonde* (Prometheus, 340 blz.), de zojuist verschenen bloemle-

zing, bevat zowel poëzie als prozafragmenten en vormt de afsluiting van het erotische gedeelte van deze Arabische Bibliotheek.

Pieter Corneliszoon Hooft (1581–1647) was een van de grootste vernieuwers van de poëzie en het toneel van zijn tijd. En niemand in het Nederlandse taalgebied schreef zulke prachtige liefdesgedichten als hij. Voor het eerst sinds 1899 zijn nu al Hoofts Nederlandse gedichten verzameld en becommentarieerd. Elk gedicht in *De gedichten* (Athenaeum-Polak & Van Gennep, 816 blz.) is voorzien van een korte samenvatting met achtergrondinformatie en woordverklaringen door Johan Koppelaar en Ton van Strien, terwijl Natascha Veldhorst ervoor zorgde dat ook het muzikale aspect van Hoofts werk recht wordt gedaan. Zij voorzag de teksten van de bijbehorende melodieën en regisseerde de bijgevoegde cd-opname. De lyriek van Hooft spreekt in deze uitgave dan ook zowel tot de ogen als de oren – een ideale manier om de zeventiende-eeuwse literatuur opnieuw tot leven te wekken.

Bij uitgeverij Athenaeum-Polak & Van Gennep verscheen eveneens een nieuwe editie van *Doctor Faustus*, een klassieker van de Duitse auteur **Thomas Mann** (1875–1955). In de bekende, schitterende vertaling van Thomas Grafdijk en met een nawoord van Connie Palmen. ■

Jacob Moerman

